

A future-oriented analysis of the impact of tax fairness and complexity on the economic welfare of Iran's provinces

Mohammad Gaffary Fard ¹ and Mohammad Yunos Rasa ²

1- Associate Professor, Department of Economic Sciences, Faculty of Social and Behavioral Sciences, Ahlul Bayt International University, Tehran, Iran.

2- Master's degree student, Department of Economic Sciences, Faculty of Economic Sciences, Ahlul Bayt International University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Article type: Research Article Received: 2025/01/21 Accepted: 2025/06/10 pp: 34- 51 Keywords: Economic Welfare, Tax Complexity, Tax Fairness, Fully Modified Least Squares, Iran.	Today, taxation is regarded as one of the vital sources of government revenue. In developing countries, including Iran, the government's dependence on oil revenues means that tax income constitutes only a minor portion of total revenue. A significant obstacle for governments is tax evasion, which is influenced by various factors such as tax complexity, perceived fairness, and inflation. This research investigates the foresight of tax fairness and complexity on economic welfare in Iran's provinces from 2011 to 2020, employing a fully modified least squares method. The findings reveal that tax fairness has a significant and positive impact on the economic welfare of Iran's provinces. Specifically, a one percent increase in tax fairness correlates with a 0.026 percent rise in economic welfare. Conversely, tax complexity exhibits a negative and significant relationship with economic welfare; a one percent increase in tax complexity leads to a 0.024 percent decline in economic welfare. Furthermore, the results indicate that inflation has a negative relationship with economic welfare, while government size and per capita production show a positive and significant relationship with the economic Welfare of Iran's provinces. Based on these findings, it is advised that the government adopt policies such as simplifying tax laws, lowering tax collection costs, establishing a comprehensive tax system, and reforming the tax framework to enhance the welfare status of Iran's provinces in the future.
	Citation: Gaffary Fard, M., & Rasa, M. Y. (2025). A future-oriented analysis of the impact of tax fairness and complexity on the economic welfare of Iran's provinces. <i>Journal of Geography and Regional Future Studies</i>, 3(2), 34-51. © Authors retain the copyright and full publishing rights. Publisher: Urmia University. DOI: https://doi.org/10.30466/grfs.2025.55855.1078 DOR: https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1404.3.2.3.3

¹ **Corresponding author:** Mohammad Ghaffary Fard, **Email:** mghunivers1390@gmail.com, **Tell:** 09122307148

Extended Abstract

Introduction

Welfare is considered one of the important and notable concepts in economic theories. The state of welfare not only impacts the livelihood and quality of life but also reflects the success or failure of the policymakers. Economic growth, inflation, unemployment, exchange rates, financial policies (such as fairness and complexity in taxation, and tax evasion), sanctions, and oil revenues are among the factors that influence the welfare status of a country. Oil-exporting countries, including Iran, have a comparatively low contribution from tax revenues to government budgets due to their dependence on oil income, especially when contrasted with developed countries. Economic fluctuations, such as sanctions and changes in oil prices, pose significant challenges to budget financing. The government requires stable and reliable financial resources to achieve objectives such as equitable wealth distribution, job creation, price stabilization, and sustained economic growth. Tax complexity is one of the factors affecting economic growth. The effects of tax complexity are considerable; for instance, reducing tax complexity can lead to decreased tax evasion. Furthermore, simplifying the tax system can enhance the business environment, eliminate unnecessary taxes, and increase both domestic and foreign investment, ultimately leading to economic growth, which in turn improves the welfare status of society. Finance states that tax collection should be carried out in accordance with the law, and its implementation should be fair. It is considered fair when everyone pays taxes based on their ability. Horizontal and vertical equity must be established. This fosters tax compliance, increases tax revenues, and ultimately improves welfare conditions. This research investigates the future impact of tax fairness and complexity on the economic welfare of Iran's provinces(Considering tax policies that can increase taxpayers' sense of fairness and reduce complexities within the tax system, the study examines whether significant improvements in the welfare of Iran's provinces can be achieved.

Methodology

This research is library-based, analytical, and descriptive in terms of its content and is applied in its objective. The data for this research were collected from Iran's provinces between 2011 and 2020. This data was obtained from the Statistical Center of Iran and analyzed using EViews 12 software, employing an econometric model and the Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) method. This research investigates the future impact of tax fairness and complexity on economic welfare in Iran's provinces. Economic welfare is considered the dependent variable, while tax fairness and tax complexity are the main independent variables. Government size, per capita production, and inflation are also considered as control variables.

Results and discussion

This study demonstrates that various factors, including tax fairness, tax complexity, inflation, government size, and per capita production, impact economic welfare in Iran's provinces. It emphasizes the importance of equitable tax systems and productive economies in enhancing welfare. The research findings can assist policymakers in designing fair and efficient tax systems in the future, leading to improved economic welfare in Iran's provinces. Attention to fairness and a reduction in tax complexities can increase public trust in the tax system and ultimately improve the quality of life for the people.

1. Statistical Significance: The study finds that all relationships measured between the variables and economic welfare, are statistically significant. This implies that the results are not due to random chance and that there is a reliable association between these variables and welfare.

2. Tax Fairness: The study shows that there is a positive relationship between tax fairness and economic welfare. Specifically, if tax fairness increases by 1%, economic welfare increases by 0.026%. This suggests that when taxation is perceived as fair, it positively contributes to the overall welfare in the provinces.

3. **Tax Complexity:** In contrast, tax complexity has a negative relationship with economic welfare. A 1% increase in the complexity of the tax system leads to a reduction in welfare by 0.024%. This indicates that more complicated tax systems can hinder economic welfare, possibly due to the increased uncertainty and difficulty in compliance they create.

4. **Inflation:** The study also finds that inflation negatively affects welfare. A 1% rise in inflation results in a 0.0026% decrease in welfare. This suggests that as prices rise, the economic welfare of individuals may decline, likely because purchasing power is affected.

5. **Government Size:** The size of the government is positively correlated with welfare. An increase of 1% in government size leads to a 0.083% increase in welfare. This might imply that larger government involvement or expenditure could lead to better provision of public goods and services, thereby benefiting economic welfare.

6. **Per Capita Production:** Per capita production, which reflects the output per individual, also has a strong positive impact on welfare. A 1% increase in per capita production correlates with a substantial 0.99% increase in welfare. This indicates that higher productivity directly contributes to improving the economic conditions and welfare of individuals.

Conclusion

Economic welfare is a measure of the economic status of countries. One of the key goals of governments is to improve societal welfare. Developed countries generally enjoy relatively higher levels of welfare compared to developing countries. Economic growth is a crucial factor influencing welfare, requiring stable financial resources for governments. Oil-exporting countries, including Iran, are less dependent on tax revenues due to their reliance on oil income.

Economic fluctuations such as sanctions, depreciation of the national currency, and oil price instability compel governments to seek stable and reliable financial resources to achieve goals like reducing poverty and inequality, equitable wealth distribution, job creation, price stabilization, and promoting sustainable economic growth. One of the most important sources of stable income for governments is taxation. However, due to issues like non-compliance with tax laws, lack of a comprehensive tax law, tax evasion, and unjust tax collection, tax revenues constitute a small portion of the government budget. In this context, analyzing the dimensions of equity and the complexity of the tax system on the economic welfare of Iran's provinces can also be considered an important research topic. If taxes are not collected fairly from citizens, there is a likelihood of increasing social dissatisfaction and weakening of public participation. On the other hand, the complexity of the tax system may cause uncertainty and confusion for taxpayers, increasing the incentives for tax evasion. In such situations, focusing on designing simple and transparent tax laws in the future could improve tax compliance. This, in turn, could enhance the economic welfare of Iran's provinces through increased tax revenues in the future.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

آینده پژوهی اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران

محمد غفاری فرد^۱ و محمد یونس رسا^۲

۱- دانشیار دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۱۱/۰۲

پذیرش:

۱۴۰۳/۱۲/۱۸

صص:

۳۴-۵۱

واژگان کلیدی:

رفاه اقتصادی،
پیچیدگی مالیاتی،
انصاف مالیاتی،
حداقل مربعات معمولی کاملاً
اصلاح شده،
ایران.

چکیده

امروزه مالیات یکی از منابع مهم درآمدی دولت‌ها محسوب می‌شود. در کشورهای درحال توسعه از جمله ایران به دلیل وابسته بودن دولت به درآمدهای نفتی، درآمدهای مالیاتی سهم کمی در تأمین منابع درآمدی دارد. یکی از موانع مهم سر راه دولت‌ها فرار مالیاتی است که تحت تأثیر عوامل مختلف از جمله پیچیدگی و انصاف مالیاتی و تورم است. تحقیق حاضر به بررسی آینده پژوهی تأثیر انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی در استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹ با استفاده از روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح شده انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد انصاف مالیاتی تأثیر معنی دار و مثبت بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران دارد. به نحوی که با یک درصد افزایش در انصاف مالیاتی ۰٫۰۲۶ درصد رفاه اقتصادی در آینده افزایش خواهد یافت؛ اما پیچیدگی مالیاتی با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران رابطه منفی و معنی دار دارد. به نحوی که با یک درصد افزایش پیچیدگی مالیاتی ۰٫۰۲۴- درصد رفاه اقتصادی در آینده کاهش خواهد یافت. همچنین نتایج نشان می‌دهد تورم رابطه منفی و اندازه دولت و تولید سرانه رابطه مثبت و معنی دار بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران در آینده دارند. با توجه به نتایج تحقیق برای بهبود وضعیت رفاهی استان‌های ایران در آینده پیشنهاد می‌شود دولت سیاست‌های نظیر ساده سازی قوانین مالیاتی، کاهش هزینه جمع آوری مالیاتی، ایجاد نظام مالیاتی جامع و اصلاح نظام مالیاتی را در دستور کار قرار دهد.

استناد: غفاری فرد، محمد؛ و یونس رسا، محمد. (۱۴۰۴). آینده پژوهی اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران. فصلنامه جغرافیا و آینده پژوهی منطقه‌ای، ۳(۲)، ۳۴-۵۱.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

© نویسندگان حق چاپ و حقوق نشر را حفظ می‌کنند.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2025.55855.1078>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1404.3.2.3.3>

مقدمه

امروزه وضعیت رفاهی به‌عنوان یکی از مناسب‌ترین معیار برای سنجش شرایط اقتصادی‌ها کشور به‌حساب می‌آید، چگونگی وضعیت رفاهی علاوه بر کیفیت زندگی مردم شاخص مناسب جهت ارزیابی موفقیت و عدم موفقیت سیاست‌مداران جامعه را نیز نشان می‌دهد. بهبود وضعیت رفاهی جامعه یکی از اهداف کلان اقتصادی و سیاستی دولت‌ها است (Hoseinpour et al, 2024- Zinelzadeh et al., 2021: 107). رفاه عبارت از مجموعه‌ای سازمان‌یافته از قوانین، برنامه‌ها و سیاست‌های کلی است که در چارچوب مؤسسات رفاهی برای رفع نیازهای مادی و معنوی بشر است تا زمینه بالندگی و سعادت جامعه را فراهم آورد. همچنین رفاه بیانگر قدرت خرید و کسب امکانات رفاهی و آسایشی زندگی است. عوامل متعددی بر وضعیت رفاهی کشور اثرگذار است از جمله عوامل چون رشد اقتصاد، بیکاری، تورم، نرخ ارز، درآمدهای نفتی، تورم و سیاست‌های مالی چون؛ پیچیدگی، انصاف مالیاتی و فرار مالیاتی را می‌توان نام برد (Ghaffary Fard et al, 2025- Safari Namivandi et al, 2023- Rasoli et al, 2023: 54- Zarouki et al., 2023). کشورهای صادرکننده نفت از جمله ایران به دلیل وابستگی درآمدهای نفتی، درآمدهای مالیاتی سهم کم از بودجه را تشکیل می‌دهد، به همین دلیل آسیب‌پذیری اقتصاد این کشورها در بحران‌های سیاسی و نوسانات اقتصادی و نیز اهمیت رشد فراگیر و پایدار سبب شده تا دولت برای تأمین مخارج به درآمدهای مالیاتی توجه بیشتر کند. از این‌رو لازم است سیاست‌گذاران بخش‌های مالیاتی با اتخاذ سیاست‌ها، روش‌های و دستورالعمل‌ها مناسب و اصلاح‌پذیر، کارایی سیستم مالیاتی را بالا برده و دولت را جهت تأمین مخارجش یاری کند. در سده اخیر دامنه دولت گسترش‌یافته و جهت برنامه‌های خصوصی‌سازی هزینه‌های دولت به‌صورت بی‌سابقه افزایش‌یافته است و نیاز به منابع مالی فراوان دارد که در این میان درآمدهای مالیاتی در جهان امروزی نقش اصلی را بازی می‌کند. باوجوداینکه در برخی از کشورهای فرهنگ مالیاتی و تمکین مالیاتی سابقه طولانی دارد؛ اما در ایران موضوع نسبتاً جدید است و فرهنگ پرداخت مالیات به‌طور داوطلبانه و خود اظهاری در نظام مالیاتی پایین است. همچنین اعتماد نسبت به مأموران مالیاتی وجود ندارد (Karimi and Karimi, 2021: 107). بخش زیادی از عدم تمکین مالیاتی، نبود فرهنگ خود اظهاری، فرار مالیاتی و مشکلات رفتاری مؤدیان مالیاتی به ماهیت قانون برمی‌گردد. ممکن است قوانین مالیاتی باعث فرار یا امکان تأخیر در پرداخت مالیات باشند. شفافیت و سادگی در قانون، هم برای مأموران مالیاتی و دولت وهم برای مؤدی لازم و ضروری است. دانستن و عیار کردن مؤدی با قانون مبهم چالش ساز است و مقررات پیچیده در نظام مالیاتی باعث رونق اقتصاد زیرزمینی و فرار از مالیات می‌شود. پیچیدگی مالیاتی اثرات چون: کتمان درآمد از اصابت مالیاتی، پایین بودن سطح تمکین داوطلبانه، افزایش تصور عمومی از ناعادلانه بودن نظام مالیاتی، افزایش احتمال اشتباهات سهوی مؤدیان در محاسبه میزان پرداخت مالیاتی و ... می‌تواند داشته باشد (Baghani and Hasani, 2020: 25). باتوجه‌به اهمیت زیاد که مالیات در تأمین منابع مالی کشور مخصوصاً در سال‌های اخیر با توجه به تحریم‌ها و عدم فروش نفت دارد. ایجاد یک سیستم مالیاتی عادلانه در کشور باعث تمکین مالیاتی، خود اظهاری و افزایش رضایت مؤدی می‌گردد، مطالعات نشان داده به هر اندازه مؤدیان یک سیستم مالیاتی را عادلانه بدانند و به آن اعتماد کنند، تمکین مالیاتی و خود اظهاری نیز افزایش می‌یابد. افزایش خود اظهاری و تمکین مالیاتی باعث کاهش فرار مالیاتی، افزایش درآمدهای دولت و کاهش هزینه وصول مالیات به‌صورت چشمگیر می‌گردد. روش‌های سنتی وصول مالیات و حسابرسی‌ها برای دولت پرهزینه است (Mousavi et al, 2024- Amini and Atallah, 2023: 4). خود اظهاری و تمکین مالیاتی منجر به رفاه اقتصادی می‌شود؛ زیرا با افزایش درآمدهای عمومی دولت، بهبود خدمات اجتماعی، کاهش نابرابری اقتصادی و تقویت اعتماد عمومی به نظام مالیاتی کمک می‌کنند. درآمدهای حاصل از مالیات می‌تواند به اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها کمک کند و باعث افزایش تولید سرانه و منجر به رفاه اقتصادی می‌شود (Talebi, 2016: 52). امروزه رفاه اقتصادی معیار برای سنجش وضعیت اقتصادی کشور محسوب می‌شود که میزان توسعه‌یافتگی کشورها را نشان می‌دهد. سطح پایین رفاه اقتصادی در استان‌های ایران موضوع این تحقیق است که در راستای ارتقای آن، اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی را بر رفاه اقتصادی استان‌های بررسی می‌گردد که متغیرهای مزبور در آینده چه تأثیری بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران دارد. هدف این تحقیق، بررسی تأثیر رابطه بین انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی در استان‌های ایران در دوره زمانی ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹ است. این مطالعه با استفاده از داده‌های تابلویی (Panel Data) و با به‌کارگیری روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح‌شده (FMOLS) از طریق نرم‌افزار Eviews12 انجام می‌شود. با رویکرد آینده‌پژوهی، این تحقیق به شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی تأثیرگذار بر نظام مالیاتی و رفاه اقتصادی می‌پردازد و به دنبال ارائه سناریوهای ممکن برای بهبود کارایی و عدالت در نظام مالیاتی ایران است. نوآوری این تحقیق با تحقیق زروکی و همکارانش^۲ (۱۴۰۳) که به تحلیلی نامتقارن از انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه

^۱ Fully Modified Ordinary Least Squares^۲ Zarouki et al

اقتصادی ایران پرداخته است، در این است که این تحقیق در سطح استانی و از داده‌های تابلویی (Panel Data) و تحقیق زروکی در سطح کشوری و داده‌های سری زمانی استفاده شده است. این تحقیق با استفاده از روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح شده (FMOLS) انجام شده است که با توجه به هم انباشتگی روابط بلندمدت بین متغیرها به‌طور دقیق شبه سازی می‌کند؛ اما تحقیق زورکی و همکارانش با استفاده از رهیافت خود رگرسیون به تحلیل نامتقارن به بررسی رفتارها و تفاوت‌های متغیرها در شرایط مختلف تمرکز دارد. در آخر می‌خواهیم به این سؤال پاسخ دهیم آیا در آینده انصاف و پیچیدگی مالیاتی با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران رابطه دارد یا خیر؟

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

در این بخش تحقیقات گذشته مرتبط با موضوع تحقیق در دو بخش داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. پیشینه تحقیق اهمیت زیادی دارد، زیرا به پژوهشگران کمک می‌کند تا فهم عمیق‌تری از موضوع مورد مطالعه و روندهای قبلی به دست آورند و همچنین نقاط قوت و ضعف مطالعات پیشین را شناسایی کنند. این امر به ایجاد پایه‌ای علمی برای تحقیق جدید و ارتقاء کیفیت و اعتبار نتایج به‌دست‌آمده کمک می‌کند.

پیشینه داخلی

زروکی و همکاران (۱۴۰۳) در تحقیقی تحت عنوان تحلیلی نامتقارن از انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی در ایران طی ساله‌های ۱۳۵۶ الی ۱۴۰۰ با استفاده از رهیافت خود رگرسیون با وقفه توزیعی خطی و غیرخطی در دو قالب متقارن و نامتقارن برآورد کرده‌اند. نتایج بلندمدت در الگوی متقارن نشان می‌دهد که پیچیدگی مالیاتی تأثیر معکوس روی رفاه اقتصادی دارد؛ ولی انصاف مالیاتی اثر معنی‌داری روی رفاه ندارد. در قالب نامتقارن انصاف اثر مستقیم و نامتقارن روی رفاه اقتصادی دارد. پیچیدگی نیز اثر معکوس و نامتقارن بر رفاه اقتصادی دارد. زروکی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل اثر سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی بر رفاه اقتصادی در ایران طی ۵ دهه؛ یافته‌های حاصل از برآورد الگو در بلندمدت حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی بر رفاه اقتصادی اثری مثبت داشته است و از نظر اندازه، میزان تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری دولتی بر رفاه به مراتب بیش از سرمایه‌گذاری خصوصی است. همچنین مطابق با انتظار درآمد سرانه و رشد اقتصادی به‌طور مثبت بر رفاه اثرگذارند و تورم اثری منفی بر آن دارد. در مجموع اگرچه سرمایه‌گذاری دولتی نسبت به خصوصی از اثرگذاری بزرگ‌تری بر رفاه اقتصادی همراه است؛ ولی اندازه اثرگذاری آن بر رفاه کمتر از اثرگذاری نامطلوب تورم است. مؤتمنی و همکاران (۱۴۰۲) با استفاده از روش خود رگرسیون با وقفه‌های توزیعی خطی و غیرخطی اثر تورم و نابرابری درآمد بر رفاه اقتصادی را طی بازه زمانی ۱۳۵۰ تا ۱۴۰۰ در ایران مورد بررسی قرار دادند. نتایج این پژوهش در بلندمدت نشان می‌دهد که در حالت متقارن نابرابری درآمد اثر معناداری بر رفاه اقتصادی ندارد و در حالت نامتقارن تنها افزایش‌ها در نابرابری درآمد با اثر معکوس بر رفاه اقتصادی همراه است؛ تورم اثر معکوس و نامتقارن و نرخ بیکاری و درآمد سرانه نیز به ترتیب اثر معکوس و مستقیم بر رفاه اقتصادی دارد. امامی میبیدی و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی تأثیر سیاست‌های مالی و تغییرات نرخ بهره بر رفاه اجتماعی ایران در طول دوره زمانی ۱۹۷۱-۲۰۱۶ با روش شبیه‌سازی پرداختند و نشان دادند که رشد بهره‌وری بیشترین تأثیر بر شاخص رفاه را داشته است. اشرفی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی اثر مخارج دولت بر رفاه در ایران؛ کاربرد الگوهای تعادل عمومی پویا تصادفی، با استفاده از الگوی تعادل عمومی به بررسی توابع واکنش آنی اقتصاد به تکانه مخارج مصرفی و سرمایه دولت و همچنین درآمدهای نفت و تکانه‌های پولی در بازه زمانی ۱۳۹۴-۱۳۵۲ پرداخته است یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که تکانه مثبت مخارج دولتی موجب افزایش تولید و کاهش مصرف در اقتصاد ایران شده و تکانه درآمدهای نفتی از طریق افزایش نقدینگی موجب افزایش تورم در فاصله زمانی بیشتری خواهد شد ولی اثر تکانه‌ها بر تولید به‌سرعت از بین می‌رود. در شرایط ادامه دادن به سیاست‌های مالی موجود مقدار ضریب لاگرانژ برابر ۳۴ و در صورت اجرای سیاست‌های بهینه این ضریب ۱٫۹۵ خواهد شد؛ بنابراین اتخاذ سیاست‌های بهینه در مخارج دولت می‌تواند افزایش رفاه اجتماعی را در پی داشته باشد. شاه‌آبادی و ارغند (۱۳۹۷) در تحقیقی تأثیر پیچیدگی اقتصادی بر رفاه اجتماعی در کشورهای منتخب درحال توسعه را به بررسی گرفته به این نتیجه دست یافتند که در کشورهای درحال توسعه با پیچیده‌تر شدن اقتصاد علم رغم افزایش درآمد سرانه، توزیع درآمد نامتعادل‌تر شده است و اثر نامتعادل‌تر شدن توزیع درآمد بر افزایش درآمد سرانه غالب بوده و در مجموع کاهش رفاه اجتماعی را به دنبال داشته است؛ بنابراین ضرورت دارد کشورهای درحال توسعه جهت افزایش رفاه اجتماعی در سیاست‌های باز توزیع درآمدها تجدیدنظر کنند و کاهش نابرابری درآمد را در مرکز توجه قرار دهند. راغفر و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان بازبینی تأثیرات سیاست‌های مالیاتی بر رفاه اقتصادی مصرف‌کننده با استفاده از الگوی تعادل عمومی نسل‌های همپوشان نشان می‌دهد که مالیات یک نگرش قانونی و قابل قبول برای تأمین هزینه‌های برآورد شده دولت است، تغییر در امور مالیاتی بر روش

تولید و توزیع درآمد اثرگذار است که به تدریج تغییرات وسیعی را در عملکرد اقتصادی به دنبال دارد نتایج این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که اصلاح از مالیات بر درآمد سرمایه‌بر مالیات بر مصرف، رفاه افراد را به مقدار ۶٫۲ درصد بالا می‌برد به علاوه جابه‌جایی از مالیات بر درآمد نیروی کار به مالیات بر مصرف، رفاه اقتصادی را به میزان ۱۰ درصد افزایش می‌دهد. طالبی و اعزازی (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی تأثیر مالیات بر رفاه اقتصادی، اجتماعی و عاطفی شهروندان شهرستان زاهدان در استان سیستان و بلوچستان" به نتایجی دست یافتند که حاکی از تأثیر قابل توجه مالیات بر سطوح مختلف رفاه شهروندان است. این تحقیق نشان داد که مالیات بر رفاه اقتصادی با ضریب مسیر (۰٫۸۸) و مقدار آماره t برابر (۸٫۶۰)، بر رفاه اجتماعی با ضریب مسیر (۰٫۷۵) و مقدار آماره t برابر (۹٫۱۹) و بر رفاه عاطفی با ضریب مسیر (۰٫۸۶) و مقدار آماره t برابر (۱۰٫۰۸) شهروندان شهرستان زاهدان تأثیر معناداری دارد و بیشترین تأثیر مالیات، بر رفاه اقتصادی شهروندان شهرستان زاهدان است و در حالت معناداری، بیشترین تأثیر مالیات بر رفاه عاطفی شهروندان شهرستان زاهدان است.

پیشینه خارجی

پریاوان^۱ (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری دولت، سرمایه‌گذاری خصوصی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی بر رفاه عمومی از طریق رشد اقتصادی در استان جاوا شرقی پرداخته است. در این مطالعه، وی از روش حداقل مربعات جزئی برای تحلیل تأثیرات میان متغیرها استفاده کرده و داده‌های مربوط به ۱۴ منطقه شهری در استان جاوا شرقی را از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ مورد بررسی قرار داده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن بوده است که سرمایه‌گذاری دولتی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی بر رفاه عمومی تأثیر مثبت دارد، در حالی که سرمایه‌گذاری خصوصی بر رفاه عمومی تأثیری ندارد و این نشان می‌دهد که هر چه سرمایه‌گذاری خصوصی بیشتر باشد نمی‌تواند تأثیری زیادی بر بهبود رفاه عمومی بگذارد، زیرا سرمایه‌گذاری خصوصی سود حاصل از سرمایه‌ای را که هزینه شده است در اولویت قرار می‌دهد و همچنان هرچه رشد اقتصادی بیشتر باشد رفاه عمومی نیز افزایش می‌یابد. خان و موریسی^۲ (۲۰۲۳)، در پژوهشی با استفاده از پنج موج نظرسنجی خانوار در اوگاندا از سال‌های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۱، به بررسی تنوع درآمد و تأثیر آن بر رفاه خانوارهای روستایی و شهری در طول دوره رشد و کاهش فقر می‌پردازند رفاه خانوار بر حسب هزینه‌های مصرف بزرگسالان اندازه‌گیری می‌شود و نتایج حاکی از آن است که افزایش تعداد منابع درآمد تأثیر قابل توجهی برافزایش رفاه در طی این دوره نداشته است. سباستین و ارنست^۳ (۲۰۲۳) تأثیر تغییرات تعرفه واردات بر رفاه خانوار در نیجریه با رویکرد تعادل عمومی پویا در سال ۲۰۱۹ مورد بررسی قرار دادند؛ به منظور بررسی تأثیر تغییرات تعرفه واردات بر رفاه خانوار در نیجریه از متغیر درآمد و حجم مصرف خانوار به عنوان معیاری از رفاه خانوار استفاده کردند و با بررسی اثر تعرفه واردات بر متغیرهای مذکور در چهار سناریو مبنی بر کاهش و افزایش تعرفه واردات به این نتیجه رسیدند که رابطه منفی بین تغییرات تعرفه واردات با درآمد و حجم مصرف برقرار است. طبق بررسی آن‌ها، کاهش نرخ واقعی تعرفه اثرات مثبتی بر وضعیت رفاهی خانوارها از طریق کانال‌های افزایش درآمد و حجم مصرف خانوار دارد. هوگو و همکاران^۴ (۲۰۲۲)، در مطالعه‌ای به بررسی اثر غیرمستقیم سرمایه‌گذاری بر رفاه مردم اندونزی از طریق کانال‌های سرمایه انسانی و رشد اقتصادی پرداختند. آن‌ها در مطالعه خود از روش کمی و داده‌های سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ استفاده کردند. نتایج حاصل از پژوهش آن‌ها بیانگر آن بود که سرمایه‌گذاری اثر معناداری بر رشد اقتصادی و توسعه انسانی داشته و به دنبال آن رشد اقتصادی نیز اثر معناداری بر رفاه داشته اما توسعه انسانی رابطه معناداری با رفاه در آن کشور نداشته است؛ بنابراین، طبق بررسی آن‌ها، سرمایه‌گذاری از مجرای رشد اقتصادی اثری مثبت بر رفاه داشته است. باستانی و والدنسترام^۵ (۲۰۱۸) تغییرات رفاه اقتصادی را با استفاده از سیاست‌های مالیاتی در ایالات متحده و سوئد بررسی کردند. آنان از الگوی تعادل عمومی نسل‌های همپوشان استفاده کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که در هر دو کشور سیاست‌های مالیاتی موجب افزایش رفاه اقتصادی می‌شود. اوسلاتی^۶ (۲۰۱۵) به بررسی اثرات رفاهی اصلاح مالیات زیست‌محیطی و اجرای سیاست مخارج عمومی دولت بر رفاه اقتصادی و رشد برای ۵۰ کشور در حال توسعه طی بازه زمانی ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ پرداخت. او پژوهش خود را با استفاده از الگوی رشد دوبرخی درون‌زا و با در نظر گرفتن رابطه متقابل بین سلامت، آموزش و محیط‌زیست انجام داد نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اصلاح مالیات بر درآمد به همراه ایجاد تغییر در ساختار مخارج عمومی دولت، هرچند که هزینه رفاهی قابل توجهی ایجاد می‌کند می‌تواند رشد بلندمدت و رفاه اقتصادی را بهبود ببخشد.

^۱ Priyawan

^۲ Khan & Morrissey

^۳ منظور از "پنج موج نظرسنجی" در این تحقیق به مجموعه‌ای از فراخوانی‌ها و گردآوری داده‌های آماری اشاره دارد که در پنج مقطع زمانی مختلف انجام شده است. این نظرسنجی‌ها معمولاً به منظور جمع‌آوری اطلاعات در مورد ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و رفاهی خانواده‌ها، به‌ویژه در زمینه تنوع درآمد، وضع معیشتی و تأثیرات آن بر رفاه خانوارها در هر دو بخش روستایی و شهری انجام می‌شوند.

^۴ Sabastian & Ernest

^۵ Hugo et al

^۶ Bastani. & Waldenström

^۷ Oueslati, W

در مجموعه تحقیقات داخلی و خارجی که در بالا آورده شده اثر متغیرهای زیادی روی رفاه و اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی روی متغیرهای دیگر جز یک مورد که اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی روی رفاه اقتصادی در ایران در قالب انجام شده است. نوآوری این تحقیق با تحقیق زرروکی و همکارانش (۱۴۰۳) که به تحلیلی نامتقارن از انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی ایران پرداخته است، در این است که این تحقیق در سطح استانی با رویکرد آینده‌پژوهی و از داده‌های تابلویی (Panel Data) و تحقیق زرروکی در سطح کشوری و داده‌های سری زمانی استفاده شده است. این تحقیق با استفاده از روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح‌شده (FMOLS) انجام شده است که با توجه به هم‌انباشتگی روابط بلندمدت بین متغیرها به‌طور دقیق شبه‌سازی می‌کند؛ اما تحقیق زرروکی و همکارانش با استفاده از رهیافت خود رگرسیونی به تحلیل نامتقارن به بررسی رفتارها و تفاوت‌های متغیرها در شرایط مختلف تمرکز دارد.

مبانی نظری

مفهوم رفاه

رفاه از واژه Welfare گرفته شده که معادل آن به فارسی خوب بودن، خوب شدن و در سطح کلان‌تر شکل از مناسب بودن است. در واقع می‌توان رفاه را، قدرت خرید و توانایی کسب تسهیلات و امکانات به‌منظور کمی و محاسبه پذیر شدن، آن را مترادف با بهره‌مندی یا مطلوبیت تعریف می‌کند (Talebi and Eazaazi, 2016: 10). رفاه عبارت است از مجموعه قوانین، برنامه‌ها و سیاست‌های کلی است که در چارچوب نهادهای اجتماعی و مؤسسات رفاهی برای رفع احتیاجات مادی و معنوی بشر است تا زمینه سعادت و رشد جامعه بشری را فراهم آورد (Zarouki et al., 2023: 48).

رفاه اجتماعی

رفاه به یک وضعیت چندجانبه اجتماعی - سیاسی - اقتصادی اطلاق می‌شود. از رفاه تعریف‌های متفاوت در طول زمان صورت گرفته است. در گذشته رفاه را ارتباط بین مفاهیمی چون شادی و کامیابی استفاده می‌شد. دستیابی به رفاه اجتماعی از اهداف اساسی توسعه است. رفاه اجتماعی مجموع از قوانین و برنامه جهت برآورده کردن نیازهای اولیه مردم و تقویت و اطمینان و ایجاد امکانات و سهولت برای نیازمندی‌های جامعه تعریف شده است. همچنان رفاه بیانگر قدرت خرید و توانایی کسب تسهیلات و کیفیت زندگی است. کیفیت زندگی شامل تمام شرایط فیزیکی، سیاسی، اجتماعی، معیشتی، سیاسی و فرهنگی مردم است (Vafaei et al., 2018: 5). در جهان امروزی دولت‌ها از جمله مهم‌ترین، بزرگ‌ترین و غیرقابل‌انکارترین سازمان‌ها است. وظایف چون تأمین امنیت، فراهم کردن زمینه آموزش، بهداشت و عدالت اجتماعی بر عهده دولت‌ها است. دولت برای اجرای وظایف خود به بودجه کلان دارد. در کشورهای توسعه‌یافته این بودجه به‌صورت کامل و در کشورهای درحال توسعه به‌صورت نسبی از مالیات تأمین می‌گردد. امروزه نظام مالیاتی در جهان حول سه هدف اجتماعی - اقتصادی و بودجه‌ای تعریف شده است. در بعد اقتصادی تخصیص بهینه منابع، و کنترل نوسانات احتمالی در بعد اجتماعی بهبود توزیع درآمد و کنترل نابرابری بین طبقات مختلف درآمدی و در نهایت در بعد بودجه‌ای اخذ مالیات را به‌عنوان مهم‌ترین اهداف مالیات در تأمین منابع مالی دولت قلمداد کرد (Talebi and Eazaazi, 2016: 12).

اقتصاد رفاه

اقتصاد رفاه شاخه‌ای از علم اقتصاد است که به بررسی و مطالعه وضعیت رفاهی موقعیت‌های گوناگون پرداخته می‌شود. اقتصاد رفاه بیان می‌دارد در کدام موقعیت اقتصادی رفاه اجتماعی به حداکثر یا به حداقل می‌رسد. همچنین چارچوبی را بررسی وضعیت‌ها و سیاست‌های کلی اقتصادی فراهم می‌کند. اقتصاد رفاه به‌طور کلی به دو حوزه نظری کاربردی تقسیم شده است. در حوزه نظری شرایط مطلوب برای وضعیت بهینه را مطالعه می‌کند. در حوزه کاربردی با تصمیم‌گیری و انتخاب از میان بدیل‌های عینی مواجه است (Sobhanian and Mehregan, 2019: 2).

بهینه پارتو

مفهوم بهینه پارتو به‌عنوان بهینگی اجتماعی نقش مهمی در اقتصاد رفاه بازی می‌کند. مفهوم بهینه پارتو به‌صورت گسترده قابل قبول بوده اما به این معنی نیست که در اقتصاد رفاه مجبوریم فقط از این معیار استفاده کنیم. نظریه‌های هم توسعه‌یافته‌اند که فرا پارتویی است. با وجود این بهینه پارتو در اقتصاد رفاه یک اصل مهم به حساب می‌آید. بهینه پارتو به حالت از تخصیص منابع گفته می‌شود که در آن بهتر کردن وضعیت یک فرد بدون بدتر کردن وضعیت فرد دیگر ممکن باشد. این اصطلاح پس از پارتو به نامش یاد می‌شود (Sobhanian and Mehregan, 2019: 2).

قضیه اول اقتصاد رفاه

از دست آوردهای اقتصاد رفاه ارتباط میان بازارهای رقابتی و کارایی پارتو است که در قالب قضیه اساسی رفاه بیان شده است. قضیه اول رفاه نشان می‌دهد اگر اقتصاد کاملاً رقابتی باشد تحت فروض کلاسیکی خاص، این اقتصاد کارا پارتو خواهد بود. قضیه اول رفاه ادعا دارد، کارایی و تنظیم اقتصاد به دخالت دولت نیاز ندارد؛ که همان سازکار دست نامرئی آدام اسمت در بخش‌های اساسی اقتصاد است (Sobhanian and Mehregan, 2019: 3).

قضیه دوم اقتصاد رفاه

قضیه دوم رفاه بیان می‌دارد دولت تنها به باز توزیع اولیه ثروت و واگذار کردن دوباره کارهای دیگر به بازار رقابتی دخالت می‌کند. در باز توزیع ثروت اگر اجازه داده شود بازار عوامل بازار به صورت خودکار و بدون دخالت دولت عمل کنند. نوع جدید منابع با تخصیص کارایی پارتو به وجود خواهد آمد. بر اساس قضیه دوم رفاه اقتصادی هر نقطه بهینه پارتویی که از تعادل رقابتی به وجود آمده است. ارتباط با توزیع اولیه از موجودی منابع است (Sobhanian and Mehregan, 2019: 3).

رفاه اقتصادی

رفاه به وضعیت چندجانبه اجتماعی - اقتصادی - سیاسی اطلاق می‌گردد که از اهداف اساسی رفاه مسئولیت‌پذیری اجتماع برای ارتقا و توانمندی کلیت جامعه در عرصه‌های فردی و جمعی است. در دهه‌های گذشته توجه زیادی روی شاخص‌های ترکیبی رفاه اجتماعی اقتصادی صورت گرفته است به دلیل اینکه شاخص‌های تکی چون تولید ناخالص داخلی سرانه و یا میانگین درآمد ملی که ارزش پولی کالا و خدمات تولیدشده را نشان می‌دهد، به تنهایی نمی‌تواند رفاه اجتماع را نشان دهد یا با آن رفاه جامعه را محاسبه و سنجش کرد. می‌توان به عنوان نمونه نادیده گرفتن توزیع درآمد، نادیده گرفتن کالا و خدمات دور از بازار، امنیت اقتصادی از جمله نقض‌های شاخص تکی رفاه اشاره کرد؛ زیرا در تولید ناخالص داخلی فقط ارزش پولی حساب می‌شود (Ghaffari Fard et al, 2024: 70). در شاخص رفاه اجتماعی به جنبه اقتصادی رفاه توجه کافی صورت نگرفته است در حالی اقتصاد و به صورت جزئی‌تر منابع سرمایه‌ای از عناصر مهم رفاه جامعه به حساب می‌آید. تمرکز روی جنبه اقتصادی رفاه دلیل بر کم‌اهمیتی موضوعات غیراقتصادی نیست، میزان رفاه اقتصادی جامعه تلفیق از رفاه اجتماعی و اقتصادی است که عناصر آن کنار یکدیگر به عنوان شاخص رفاه عنوان می‌شود بعد اقتصادی رفاه دربردارنده تمام مسائل معیشتی، مادی و زیرساخت برای داشتن رفاه و آرامش روحی و روانی برای نسل فعلی و آینده است (Bakhtiar et al, 2012: 44). نخستین بار شاخص رفاه اقتصادی توسط لارس اسبرگ و اندور شارپ^۱ (۱۹۹۸) برای کانادا مطرح شد. در این شاخص رفاه اقتصادی شامل چهار جز است که عبارت‌اند از: جریان مصرف مؤثر سرانه، فقر و نابرابری در توزیع درآمدهای فردی، تجمع انباشت سرمایه مولد و ناامنی در پیش‌بینی درآمد آینده. هر کدام این شاخص‌ها دارای وزن است که نسبت به ارزش‌گذاری جامعه متفاوت است (Hari et al, 2020: 152).

نظام مالیاتی

امروز مالیات از اهمیت زیادی برخوردار است و یکی از منابع مهم درآمد دولت‌ها محسوب می‌شود. دریافت مالیات از جامعه یک امر طبیعی و بر اساس سیاست مالی است. ثبات و تداوم مالیات باعث ثبات برنامه‌ریزی و ارائه خدمات مورد نیاز کشور می‌شود. در حدود ۹۰ تا ۹۸ درصد بودجه عمومی کشورهای توسعه‌یافته از طریق مالیات تأمین می‌شود. چنانچه در ایران مخارج دولت وابسته به درآمدهای نفتی، استقراض از بانک مرکزی و... است، تجربیات سال‌های گذشته نشان داده است اتکا به درآمدهای مالیاتی یکی از روش‌ها مطمئن تأمین مالی مخارج دولت است و تکیه بر درآمدهای غیر مالیاتی ناپایدار و بی ثبات است. در سال‌های اخیر دولت با کمبود بودجه مواجه شده و از طریق سیستم بانکی و ایجاد تورم تأمین مالی نموده، لذا روی کار آمدن یک نظام مالیاتی کارا وسیع نقش مهمی در تأمین مالی دولت و کاهش مشکلات ناشی از مالیات تورمی ایفا می‌کند. در سال‌های اخیر هیچ مبحثی به اندازه مالیات مورد استقبال کشورها قرار نگرفته است. به نحوی که روش نوین اخذ مالیات در تمام کشورها مشاهده می‌شود. می‌توان انگیزه اخذ مالیات و جلوگیری از فرار مالیات در چهار دسته زیر دسته‌بندی کرد:

≠ رفع نارسایی‌های مالیات سنتی

≠ ایجاد منبع درآمد برای پاسخگویی هزینه‌های روزافزون دولت

≠ ایجاد سیستم مالیاتی متناسب با عملکرد پیمانانه‌ای منطقه‌ای

≠ ایجاد تحول در ساختار مالیاتی به دلیل ناهماهنگی آن با روند توسعه اقتصادی (Governmental, 2023: 174).

¹ Osberg & Sharpe

انصاف مالیاتی و رفاه اقتصادی

اقتصاددانان کلاسیک به اصل عدالت و مساوات در مالیات که بنام اصل مالیات نسبی معروف است اعتقاد دارند. زمانی مالیات عادلانه است که برای مؤدیان پرداخت‌های مالیاتی مساوی در نظر گرفته شود بدین معنی که هر فرد نسبت به درآمدش مالیات پرداخت کند. اینان معتقد است عادلانه‌ترین روش درآمد برای دولت مالیات است. آدام اسمیت چهار صفت برای مالیات پیش‌بینی کرده است:

≠ برابری مالیاتی؛ برابری نسبت مالیاتی به درآمد افراد.

≠ درصد میزان مالیات مشخص و از قبل تعیین شده باشد.

≠ سیستم دریافت و پرداخت مالیاتی ساده باشد.

≠ در جمع‌آوری مالیات جنبه اقتصادی‌اش در نظر گرفته شود؛ هزینه جمع‌آوری بیشتر از مالیات جمع‌آوری شده نباشد (Governmental, 2023: 180).

نظریه فاینس درباره انصاف مالیاتی بیان می‌کند، دریافت مالیات باید مطابق با اهداف قانون باشد تا قانون و اجرای وصول آن عادلانه باشد (Mardiasmo, 2018: 2). عادلانه بودن قانون به معنی اینکه مالیات به‌طور کلی متناسب با توانایی مؤدیان بدون در نظر گرفتن تابعیت و خارجی و بدون تفکیک دین و جریان سیاسی. اگر بین قانون مالیاتی و عدالت مالیاتی تعارض به میان آید اطمینان قانون برای اجرای عادلانه بودن مالیات نسبت به مؤدی تضمین شود در اولویت است. اگر هر کس به اندازه وسعش مالیات پرداخت کند طوری که افراد در شرایط مشابه اقتصادی مالیات یکسان پرداخت کند اصطلاح انصاف افقی و اگر در موقعیت‌های مختلف درآمدی باشد نرخ پرداخت مالیات آن‌ها نیز مختلف باشد اصطلاح عدالت عمودی می‌گویند. ماسگریو دو نوع اصل عدالت در نظام مالیه عمومی بیان کرد؛ اصل مزایا، مالیات‌دهندگان با توجه به مزایی که از طرف دولت نسبت به پرداخت مالیات عایدشان می‌شود مالیات پرداخت می‌کند. توانایی اصل پرداخت مزایا؛ مالیات‌دهندگان بر اساس درآمد و توانایی پرداخت خود مالیات پرداخت نمایند (Amini and Atallahi, 2023: 11).

شیرسوار و همکاران در بررسی اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی بر فقیر در استان‌های ایران به این نتیجه رسیدند که؛ انصاف مالیاتی به تحقق عدالت مالیاتی توجه دارد و نقش اساسی در کاهش فقر ایجاد می‌کند. در مورد ایران هر چه سیستم مالیاتی منصفانه‌تر شود، منجر به کاهش فاصله درآمدی و فقر می‌شود. جالب‌توجه این است که تأثیر انصاف در مناطق شهری به مراتب کمتر از مناطق شهری است حتی می‌تواند تا سه برابر بهبود شرایط مالیاتی و توزیع عادلانه‌تر منابع در مناطق روستایی می‌تواند به توانمندسازی اقتصاد و بهبود کیفیت زندگی مردم کمک کند و این مسئله حاکی از آن است که رفاه اقتصادی در جامعه افزایش پیدا می‌کند (Shirsavar et al., 2022: 136).

پیچیدگی مالیات و رفاه اقتصادی

یکی از چالش نظام مالیاتی، پیچیدگی مالیاتی است. ایوانز و ترن - نم^۲ (۲۰۱۳) برای پیچیدگی مالیاتی سه تعریف مختلف از دیدگاه حسابداران مالیاتی، وکلای مالیاتی و مالیات‌دهندگان ارائه کرد. زمان تهیه گزارش پرداخت‌های مالیات بر درآمد، مشاوره و برنامه‌ریزی اطلاعیه‌های مالیاتی برای حسابداران مالیاتی، دشواری در خواندن، درک و تفسیر قوانین در تمکین مالیاتی برای وکلای مالیاتی و زمان صرف شده و هزینه‌های وارده به دلیل اطاعت و پیروی از قوانین مالیاتی برای پرداخت‌کنندگان مالیاتی به‌عنوان پیچیدگی مالیاتی تعریف کرد. نظام مالیاتی در اکثر کشورها از جمله ایران از نظر قوانین، آیین‌نامه‌ها، بخش‌نامه و دستورالعمل‌های مالیاتی و اجرا مؤلفه‌های نامبرده دچار ابهامات و پیچیدگی‌های زیاد است. منشأ این پیچیدگی‌ها می‌تواند در کارکردها، اهداف و ارکان نظام مالیاتی باشد. هدف نظام مالیاتی تأمین منابع مالی دولت است. در بعد اجتماعی کاهش فاصله طبقاتی و کارکرد آن سطح عموم رضایتمندی و اعتماد مردم را در قبال مسائل ملی و فراملی افزایش دهد (Al-Tajai et al., 2017: 45). از نظر پژوهشگران پیچیدگی مانع اصلی فعالیت‌های اقتصاد است، پیچیدگی سیستم مالیاتی انواع مختلف دارد از جمله پیچیدگی محاسباتی و ابهام در قوانین، رویه‌ای، برگه‌ها و نگهداری اسناد و بخش‌نامه‌ها را نام برد (Pau & et al, 2007). عوامل چون ساختار نرخ مالیاتی، جرائم مالیاتی، مشوق‌ها معافیت مالیاتی، فرهنگ مالیاتی، سیستم مالیات ستانی و مؤلفه‌های ساختاری قوانین مالیاتی بر پیچیدگی مالیاتی اثرگذار است. پیچیدگی می‌تواند از سه مجرای مختلف بر رفاه اقتصادی تأثیر بگذارد (Liu & Feng, 2015). اولین مجرا می‌توان فساد را نام برد، فساد مانع تولید و نوآوری شده و موجب کاهش رشد اقتصادی و در نتیجه رفاه اقتصادی نیز کاهش می‌یابد. یکی از عوامل اصلی تولید کالا و خدمات نیروی کار است که انتظار می‌رود با کاهش رشد اقتصادی اشتغال نیز کمتر شده و افراد به دلیل بالا بودن نرخ بیکاری به دستمزد کمتر حاضر است کار کند و یا افراد بیکار شود و سطح درآمد کلی خانوارهای کاهش می‌یابد و کاهش درآمد چه در شرایط پس‌انداز و چه در شرایط اشتغال باعث کاهش رفاه اقتصادی خواهد شد. مجرای دیگر اثرگذاری، توهم مالی است. در این مجرا به دلیل

1 Finance Theory

2 Eans& Tran-Nam

پیچیدگی مالیاتی افراد جامعه درک درست از میزان پرداخت مالیات ندارد و باعث می‌شود تقاضای خود خدمات دولت را افزایش می‌دهد (Corroll, 2009). با افزایش خدمات دولتی دچار کسری بودجه شده و موجب کاهش رفاه اقتصادی گردد، اگر افزایش مخارج دولت باعث خروج سرمایه‌گذاری خصوصی شود، آثار منفی روی رشد اقتصادی دارد و در نتیجه رفاه اقتصادی را کاهش می‌دهد و از سوی ارائه خدمات رایگان از سوی دولت باعث صرفه‌جویی مصارف خانوار در این موارد می‌شود و موجب افزایش رفاه می‌گردد و رد مجرای سوم تأثیرگذاری پیچیدگی مالیاتی روی رفاه اقتصادی به پارامترهای متفاوتی وابسته است که از سوی این مجرا مبهم است (Zarooqi et al., 2023: 212). تحقیقات نشان داده است کاهش پیچیدگی مالیاتی، باعث کمتر شدن هزینه تمکین مالیاتی مؤدیان، افزایش درآمد آن‌ها و کاهش فرار مالیاتی می‌شود. همچنین کاهش پیچیدگی مالیاتی موجب حذف مالیات اضافی، بهبود محیط کسب و کار و افزایش سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی می‌شود در نتیجه حاصل کاهش پیچیدگی مالیاتی رشد اقتصادی را به همراه دارد (Al-Tajai et al., 2017: 53). یکی از وظایف دولت‌ها توزیع عادلانه و کاهش فقر و نابرابری جامعه است که موجب رشد اقتصادی می‌گردد. بین رشد اقتصادی و رفاه رابطه مثبت وجود دارد و رشد اقتصادی در کشور رفاه را افزایش می‌دهد (Shahiki Tash and colleagues, 2014: 49).

مخارج دولت و رفاه اقتصادی

تمام مکاتب اقتصادی، علی‌رغم تفاوت‌های موجود، به اهمیت نقش دولت در اقتصاد اعتقاد دارند. در چارچوب مدل‌های رشد درون‌زا، دولت‌ها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر نرخ رشد بلندمدت و رفاه اقتصادی تأثیرگذار هستند. در کشورهای درحال توسعه، بخش خصوصی به‌طور معمول توانایی مدیریت کامل اقتصاد و رقابت در بازارهای بین‌المللی را ندارد و به همین دلیل، سیاست‌ها و مخارج دولت نقش مهمی در رشد و رفاه اقتصادی ایفا می‌کند. دولت معمولاً با تأمین کالاهای عمومی، ارائه پرداخت‌های انتقالی و انجام مخارج جاری و سرمایه‌ای به بهبود رفاه خانوارها کمک می‌کند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که در ایران، هزینه‌های سرمایه‌ای دولت در ابتدا موجب کاهش مصرف بخش خصوصی می‌شود که این امر به دلیل اثر ثروت منفی است، اما این اثر توسط کاهش عرضه نیروی کار خنثی می‌گردد. از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری دولتی به افزایش تولید منجر می‌شود، چرا که دولت از طریق تأمین سرمایه در تابع تولید عملکرد بهتری دارد. همچنین، افزایش مخارج مصرفی دولت نیز ممکن است در آغاز با کاهش مصرف بخش خصوصی همراه باشد. اگرچه این مخارج دولت در ابتدا تولید را افزایش می‌دهند، اما تأثیر آن‌ها بر سرمایه‌گذاری و تورم در طول زمان نمایان می‌شود. (Ashrafi et al., 2018: 67). چون دولت مسئول فراهم کردن کالا و خدمات عمومی (همچون، تحصیلات، خدمات درمانی، امنیت، زیرساخت‌ها و ...) در جامعه است به همین دلیل نقش دولت در اقتصاد موضوع بسیار مهم تلقی می‌شود. در این باب میزان مشارکت یا مخارج دولت می‌تواند طیف گسترده متغیرهای کلان اقتصادی همچون رشد اقتصادی، تورم و کسری بودجه را تحت تأثیر قرار دهد. یا به عبارت دیگر مخارج دولت نوعی ابزار مالی است که دولت از طریق آن به اهداف اقتصادی خود نائل می‌آید. طبق نتایج تحقیق مخارج عمرانی دولت بر رفاه اقتصادی اثر مطلوب دارد، زیرا اشتغال، قدرت خرید افراد و امنیت اقتصادی را افزایش می‌دهد. اندازه دولت و ترکیب مخارج دولت اثر نامطلوب تورمی و افزایش مخارج جاری دولت را به همراه دارد. به‌طور کلی اثرات نامطلوب مخارج جاری کمتر از اثرات مطلوب افزایش مخارج عمرانی و جاری بوده است، بنا بر اندازه دولت بر رفاه اقتصادی اثر مطلوب دارد (Zarooqi et al., 2021: 29).

مواد و روش پژوهش

این تحقیق از نظر روش کتابخانه‌ای و تحلیلی و توصیفی بوده و از نگاه هدف کاربردی است. داده‌ها و اطلاعات این تحقیق بین سال‌های (۱۳۹۰ - ۱۳۹۹) از استان‌های ایران گردآوری گردیده است، این داده‌ها از مرکز آمار ایران به‌دست آمده و در نرم‌افزار ایویوز ۱۲ با استفاده از مدل اقتصادسنجی و روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح شده (FMOLS) تجزیه و تحلیل شده است. شاخص رفاه اقتصادی به‌عنوان متغیر وابسته و انصاف و پیچیدگی مالیاتی به‌عنوان متغیر مستقل اصلی و متغیرهای اندازه دولت، تولید سرانه و تورم به‌عنوان متغیرهای مستقل کمکی در نظر گرفته شده است. معادله (۱) به‌عنوان مدل ریاضی تحقیق است.

$$LIEW = C + \beta_1 LTaxF + \beta_2 LHHCTaxC + \beta_3 LGDPP + \beta_4 LGS + \beta_5 INF + U \quad \text{رابطه ۱-}$$

که در آن IEW رفاه اقتصادی به‌عنوان متغیر وابسته، C اثرات ثابت مؤثر بر رفاه اقتصادی، TaxF انصاف مالیاتی، HHCTaxC پیچیدگی مالیاتی، GDPP تولید سرانه، Inf تورم و GS اندازه دولت به‌عنوان متغیرهای مستقل این تحقیق همانند تحقیق زروکی و همکاران (۱۴۰۳) است.

رفاه اقتصادی: رفاه اقتصادی از ترکیب تولید سرانه و ضریب جینی محاسبه شده است (Ghaffari Fard et al., 2024). به صورت ذیل:

$$W = GDPP(1 - G) \quad \text{رابطه ۲-}$$

W شاخص رفاه سن، GDPP تولید سرانه و G ضریب جینی است. داده‌های آن متغیر از مرکز آمار ایران و وزارت اقتصاد و دارایی جمع‌آوری شده است.

پیچیدگی مالیاتی: در این تحقیق برای محاسبه پیچیدگی مالیاتی همانند تحقیقات امین خاکی (۱۳۹۰)، کریمی و کریمی پتانلا (۱۴۰۰)، زروکی و همکاران (۱۴۰۲) از شاخص هریشمن - هرفیندال استفاده شده است. به صورت ذیل:

$$HHCTaxC = \sum_{i=1}^N \left(\frac{T_i}{T}\right)^2 \quad \text{رابطه ۳-}$$

که در آن HHCTaxC نشان‌دهنده پیچیدگی مالیاتی، T_i درآمد از منبع i ام (شامل مالیات بر کالا و خدمات، مالیات بر واردات (به عنوان مالیات غیرمستقیم) و مالیات بر درآمد، مالیات بر ثروت، مالیات بر اشخاص حقوقی (به عنوان مالیات مستقیم) و T بیانگر کل درآمد مالیاتی است. در این شاخص سهم پایه‌های مالیاتی مختلف نسبت به کل درآمد مالیاتی اخذ شده محاسبه شده و مجذور سهم پایه‌های مالیاتی به کل درآمد مالیاتی با یکدیگر جمع می‌شوند. دامنه شاخص مذکور بین صفر و یک است و هرچه به یک نزدیک‌تر باشد پیچیدگی مالیاتی زیاده‌تر است. داده‌های آن متغیر از مرکز آمار ایران و از سایت وزارت اقتصاد و دارایی جمع‌آوری شده است.

انصاف مالیاتی: انصاف مالیاتی به بررسی چگونگی تقسیم بار مالیاتی ناشی از سیاست‌های مالیاتی دولت می‌پردازد (Richardson, 2006). داده‌های آن متغیر از سایت وزارت اقتصاد و دارایی جمع‌آوری شده است.

در این تحقیق متغیر انصاف همانند تحقیق‌های امین خاکی (۱۳۹۰)، کریمی و کریمی پتانلا (۱۴۰۰)، زروکی و همکاران (۱۴۰۲) از نسبت تغییرات مالیات بر درآمد حقوق به مالیات بر درآمد مشاغل استفاده می‌شود. می‌توان نوشت:

$$Tax\ fairness = \frac{\Delta Income\ tax}{\Delta Business\ tax} \quad \text{رابطه ۴-}$$

این نسبت به عنوان یک ابزار برای ارزیابی انصاف مالیاتی در یک سیستم اقتصادی به کار رود. نسبت بالاتر از ۱ نشان‌دهنده این است که تغییرات در (Income Tax) بیشتر از تغییرات در (Business Tax) است که ممکن است نشان‌دهنده ناعادلانه بودن سیستم مالیاتی باشد. نسبت برابر با ۱ به معنای متوازن بودن تغییرات در (Business Tax) و (Business Tax) است و نشان می‌دهد که سیستم مالیاتی به صورت عادلانه طراحی شده است. نسبت کمتر از ۱ نیز نشان‌دهنده این است که تغییرات در (Business Tax) بیشتر از (Income tax) است، که می‌تواند به ناعدالتی در توزیع بار مالیاتی اشاره کند.

آزمون‌های ضروری تحقیق

آزمون ریشه واحد

برای بررسی مانایی متغیرها آزمون ریشه واحد استفاده می‌شود، واضح است نامانایی داده‌های باعث نتایج کاذب و رگرسیون کاذب خواهد شد. در این مقاله برای مانایی داده‌ها از تمام متغیرها آزمون ریشه واحد گرفته شده است و بر اساس آزمون واحد لوین، لین چو نتایج این آزمون در جدول زیر آورده شده است.

آزمون هم انباشتگی

برای بررسی و ارزیابی رابطه طولانی مدت بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل از آزمون هم انباشتگی^۴ استفاده می‌شود، آزمون هم انباشتگی برای جلوگیری از بروز رگرسیون و مدل کاذب و غیرواقعی ضروری است. آزمون هم انباشتگی از سه روش فیشر، کائو و پدرونی استفاده می‌شود. در این تحقیق برای ارزیابی رابطه طولانی مدت بین متغیرها از آزمون هم انباشتگی کائو استفاده شده است.

¹ Gini Coefficient

² Herfindahl-Hirschman Index

³ Levin, Lin & Chou Test

⁴ Cointegration Test

آزمون چاو (F لیمیر)

آزمون چاو^۱ برای مقطعی و یا تابلوی بودن داده ها استفاده می شود، اول اینکه تمام رگرسیون یک عرض از مبدأ ثابت دارد، برای این موضوع از آزمون چاو استفاده می شود. فرضیه صفر آن را به صورت زیر تعریف می کنیم.

داده های تحقیق مقطعی است $H_0 =$

در مقابل تمام بخش ها عرض از مبدأ متفاوت دارد و به آن داده ها؛ داده های تابلویی می گویند و فرضیه یک را به صورت زیر بیان می شود.

داده های تحقیق تابلویی است $H_1 =$

آزمون هاسمن

بعد از آزمون چاو که نتایج آن بیانگر پنل (تابلویی) داده ها بود است. برای تعیین اثرات ثابت و تصادفی مدل از آزمون هاسمن^۲ استفاده می گردد. آزمون هاسمن بر اساس وجود یا عدم وجود ارتباط بین خطای رگرسیون تخمین زده شده و بر پایه متغیرهای مستقل استوار است. در صورت تأیید این رابطه مدل دارای اثرات ثابت و در صورت رد یا عدم تأیید این رابطه مدل دارای اثرات تصادفی خواهد بود.

بحث و ارائه یافته ها

نتایج آزمون های تحقیق

آزمون ریشه واحد

در ابتدا به بررسی نتیجه آزمون مانایی متغیرهای تحقیق در جدول شماره ۱ پرداخته شده است:

جدول ۱- نتیجه آزمون مانایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	آماره	احتمال	نتیجه
رفاه اقتصادی	-۲,۷۷۷۹۹	۰,۰۰۳۷	مانا
پیچیدگی مالیاتی	-۲,۲۰۴۸۰	۰,۰۱۳۷	مانا
انصاف مالیاتی	-۶,۴۲۷۲۸	۰,۰۰۰۰	مانا
تورم	-۶,۵۷۰۷۰	۰,۰۰۰۰	مانا
اندازه دولت	-۱۲,۳۴۹۸	۰,۰۰۰۰	مانا
تولید سرانه	-۱۶,۶۹۲۴	۰,۰۰۰۰	مانا

(منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳)

با توجه جدول شماره (۱) متغیر وابسته این مدل تحقیق (رفاه اقتصادی) بر اساس آزمون لوین لین چو این متغیر مانا است چون که آماره این متغیر -۲,۷۷۷۹۹ و مقدار احتمال این متغیر برابر (۰,۰۰۳۷) می باشد. متغیرهای مستقل نیز بر اساس آزمون لوین لین چو مانا می باشد چون آماره شاخص های تولید سرانه، پیچیدگی مالیاتی، انصاف مالیاتی، تورم و مخارج دولت به ترتیب قرار ذیل است (۱۶,۶۹۲۴-)، (۲,۲۰۴۸۰-)، (۶,۴۲۷۲۸-)، (۶,۵۷۰۷۰-) و (۱۲,۳۴۹۸-) است و مقدار احتمال آن نیز به ترتیب (۰,۰۰۰۰)، (۰,۰۰۰۰)، (۰,۰۰۰۰)، (۰,۰۰۰۰) و (۰,۰۰۰۰) می باشد. از آنجایی که مقدار احتمال کمتر از (۰,۰۵) است لذا مانایی تمام متغیرهای در این مدل تحقیق با احتمال بالای ۹۹ درصد تأیید می گردد.

آزمون هم انباشتگی

در ادامه به بررسی نتیجه آزمون هم جمعی کائو در جدول شماره ۲ پرداخته شده است:

جدول ۲- نتیجه آزمون هم جمعی کائو

آماره	احتمال	ADF
-۸,۲۴۸۶۳۹	۰,۰۰۰۰	

(منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳)

^۱ Chow Test

^۲ Hausman Test

طبق نتایج به‌دست‌آمده در جدول شماره (۲) مشاهده می‌شود، احتمال در این آزمون کوچک‌تر از ۰,۰۵ است که نشان می‌دهد یک رابطه و همبستگی بلندمدت بین متغیرهای مستقل و وابسته است.

آزمون چاو (F لیمیر)

در بخش بعدی به بررسی نتیجه آزمون چاو (F لیمیر) در جدول شماره ۳ پرداخته‌شده است:

جدول ۳- نتیجه آزمون چاو (F لیمیر)

تأثیرات آزمون	درجه آزادی	آماره	احتمال
Cross-section F	(30,274)	۱۱,۶۴۶۰۲۴	۰,۰۰۰۰
Cross-section Chi-Squar	30	۲۵۴,۸۲۹۰۹۵	۰,۰۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

با توجه به نتایج که در جدول شماره (۳) مشاهده می‌شود احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است. بنا نشان می‌دهد فرضیه H_0 د می‌گردد و بیان می‌دارد که داده دل تحقیق تابلویی است و به روش رگرسیون با اثرات ثابت تخمین زده شود.

آزمون هاسمن

بعد از آزمون چاو که نتایج آن بیانگر پنل (تابلویی) داده‌ها بود است. برای تعیین اثرات ثابت و تصادفی مدل از آزمون هاسمن استفاده می‌گردد. آزمون هاسمن بر اساس وجود یا عدم وجود ارتباط بین خطای رگرسیون تخمین زده شده و بر پایه متغیرهای مستقل استوار است. در صورت تأیید این رابطه مدل دارای اثرات ثابت و در صورت رد یا عدم تأیید این رابطه مدل دارای اثرات تصادفی خواهد بود.

جدول ۴- نتیجه آزمون هاسمن

خلاصه تست	آمار	درجه آزادی	احتمال
آزمون هاسمن	۲۸,۶۳۹۳۶۷	۵	۰,۰۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نتایج به‌دست‌آمده از آزمون هاسمن نشان می‌دهد که آماره آزمون کوچک‌تر از ۰,۰۵ بوده در این صورت حالت فرضیه صفر تأیید گردیده و تخمین مدل با استفاده از رگرسیون اثرات ثابت صورت می‌گیرد.

برآورد مدل

با توجه به آزمون‌های انجام شده و برآورد رابطه میان رفاه اقتصادی به‌عنوان متغیر وابسته و شاخص انصاف مالیاتی، پیچیدگی مالیاتی، اندازه دولت، تولید سرانه و تورم به‌عنوان متغیرهای مستقل و توضیحی به‌صورت زیر ارائه‌شده است. نتایج این برآورد برای ۳۱ استان ایران در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۹ با استفاده از نرم‌افزار ایویوز و روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح‌شده (FMOLS) در جدول شماره ۵ آورده شده است.

جدول ۵- نتایج مدل تحقیق

متغیر وابسته: رفاه اقتصادی (LIEW)				متغیرهای مستقل
Prob	t-statistic	Std. Error	Coefficient	
۰/۰۰۳۳	۲/۹۶۵۸	۰/۰۲۶۴	۰/۰۷۸۵	LTaxF
۰/۰۱۷۸	-۲/۳۸۳۲	۰/۰۱۰۹	-۰/۰۲۴۵	LHHCTaxC
۰/۰۰۰	۴/۸۴۹۳	۰/۰۱۱۱	۰/۰۸۳۸	LG
۰/۰۰۰	۸۲/۹۰۰	۰/۰۱۱۹	۰/۹۹۱۴	LGDPP
۰/۰۰۰	-۴/۴۵۳۴	۰/۰۰۰۵	-۰/۰۰۲۶	INF
۹۸				R2

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نتایج به‌دست‌آمده از جدول شماره (۵) نشان‌دهنده این است که پیچیدگی و انصاف مالیاتی به همراه سایر متغیرهای توضیحی، ۹۸ درصد از تغییرات رفاه اقتصادی در استان‌های ایران را توضیح داده‌اند. این نشان می‌دهد که مدل مورد استفاده دارای قدرت توضیح‌دهی بالایی است و قادر است روابط معناداری را در داده‌ها شناسایی کند. همچنین با انجام آزمون‌های لازم، پایداری و پویایی روابط بلندمدت بین متغیرها تأیید شده است. شاخص تولید سرانه ضریب ۰٫۹۹، نشان می‌دهد که این شاخص تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران دارد. به عبارت ساده، افزایش تولید سرانه به معنای افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه و در نتیجه بهبود شرایط معیشتی و رفاه مردم است. شاخص اندازه دولت با ضریب ۰٫۸۳، این شاخص نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران دارد. این نشان‌دهنده این است که فعالیت‌های بیشتر و کارآمدتر دولت‌ها می‌تواند به بهبود خدمات عمومی مانند بهداشت، آموزش و زیرساخت‌ها منجر شود که تمامی این موارد به افزایش رفاه اقتصادی کمک می‌کنند. شاخص انصاف مالیاتی با ضریب ۰٫۷۸، این شاخص هم تأثیر مثبتی بر رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران دارد. نظام مالیاتی عادلانه می‌تواند به توزیع بهتر درآمدها و تمکین خود اظهاری مالیاتی در جامعه منجر شده و در نتیجه به کاهش فقر و افزایش رفاه کمک کند. شاخص پیچیدگی مالیاتی ضریب ۰٫۲۴- نشان‌دهنده اثر منفی این شاخص بر رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران است. پیچیدگی در نظام مالیاتی می‌تواند باعث عدم رضایت مردم، فرار مالیاتی و کاهش درآمدهای دولت شود که به تبع آن رفاه اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. پیچیدگی مالیاتی می‌تواند ناشی از قوانین و مقررات پیچیده، کمبود آگاهی عمومی و یا فساد اداری باشد. شاخص تورم با ضریب ۰٫۲۶-، تأثیر منفی بر رفاه اقتصادی در استان‌های ایران دارد. افزایش قیمت‌ها باعث کاهش قدرت خرید مردم و در نتیجه کاهش رفاه اجتماعی می‌شود. به‌صورت عموم با افزایش یک درصد در شاخص‌های که تأثیر مثبت دارد به‌اندازه درصدی ضرایب متغیرها رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران افزایش می‌یابد برعکس. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از داده‌های سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹، بهبود رفاه اقتصادی در سال‌های آینده به عوامل مختلفی بستگی دارد، از جمله بهبود سیاست‌گذاری مالیاتی، کاهش پیچیدگی مالیاتی، ایجاد نظام مالیاتی عادلانه، افزایش سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی و مدیریت صحیح تورم. این موارد می‌تواند زمینه‌ساز ارتقاء سطح رفاه عمومی و افزایش تولید شود. اگر دولت و نهادهای اقتصادی به این عوامل توجه کرده و اقداماتی را برای بهبود شرایط اقتصادی انجام دهند، می‌توان به دورنمای مثبتی برای رفاه اجتماعی و اقتصادی در آینده امیدوار بود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

این تحقیق با هدف میزان تأثیرپذیری رفاه اقتصادی در آینده از انصاف و پیچیدگی مالیاتی در ۳۱ استان ایران با استفاده از داده‌های آماری است. در این تحقیق رفاه اقتصادی (از ترکیب شاخص تولید سرانه و ضریب جینی به‌دست‌آمده است) به‌عنوان متغیر وابسته و انصاف مالیاتی (نسبت تغییرات مالیات بر درآمد حقوق به مالیات بر درآمد مشاغل) و پیچیدگی مالیاتی (از نسبت مالیات بر کالا و خدمات، مالیات بر واردات (به‌عنوان مالیات غیرمستقیم) و مالیات بر درآمد، مالیات بر ثروت، مالیات بر اشخاص حقوقی (به‌عنوان مالیات مستقیم) و کل درآمد مالیاتی به‌دست‌آمده) به‌عنوان متغیر مستقل و تولید سرانه، اندازه دولت و تورم به‌عنوان متغیرهای مستقل کمکی (توضیحی) طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹ با رویکرد داده‌های پنل (تابلویی) از روش حداقل مربعات کاملاً اصلاح‌شده با استفاده از نرم‌افزار ایویوز انجام شده است. بر اساس نتایج آزمون ریشه واحد، مانایی متغیرها در مدل تأیید شده است. همچنین نتایج آزمون هم‌جمعی کائو تبیین‌کننده رابطه طولانی‌مدت بین متغیرها در مدل است مور تأیید قرار گرفته است. با توجه به برآورد مدل نتایج نشان می‌دهد؛ بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رابطه معنی‌دار و بلندمدتی وجود دارد. ضریب تعیین در مدل فوق نشان می‌دهد ۹۸ درصد متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و کمکی توضیح داده می‌شود. همچنان انصاف مالیاتی رابطه مثبت و معنی‌دار با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران دارد که با افزایش انصاف مالیاتی در آینده وضعیت رفاهی استان‌های ایران افزایش خواهد یافت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد با یک درصد افزایش در انصاف مالیاتی، رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران در آینده به‌اندازه ۰٫۲۶ درصد افزایش خواهد کرد؛ اما پیچیدگی مالیاتی با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران رابطه منفی و معنی‌دار دارد که کاهش پیچیدگی مالیاتی در آینده باعث بهبود وضعیت رفاهی استان‌های ایران خواهد شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد با یک درصد افزایش پیچیدگی مالیاتی ۰٫۲۴- درصد رفاه اقتصادی در استان‌های ایران کاهش خواهد کرد. اثر انصاف و پیچیدگی مالیاتی در این تحقیق با پژوهش‌های رزوکی و همکاران در سال (۱۴۰۳) و طالبی در سال (۱۳۹۸) مشابه است. تورم نیز بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران تأثیر منفی و معنی‌دار دارد. با یک درصد افزایش در تورم ۰٫۲۶- درصد رفاه اقتصادی در استان‌های ایران کاهش خواهد کرد اثر تورم در این تحقیق با پژوهش‌های رزوکی و همکاران (۱۴۰۲)، حبیب الهی و ارشدی در سال (۱۳۹۵) و جعفری صمیمی و نژاد عمران (۱۳۸۵) مشابه است. اندازه دولت رابطه مثبت و معنی‌دار با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران دارد. با یک درصد افزایش در اندازه دولت، رفاه اقتصادی در استان‌های ایران

به‌اندازه در آینده ۰,۰۸۳ درصد افزایش خواهد کرد. اثر اندازه دولت در این تحقیق با پژوهش‌های زوکی و همکاران (۱۴۰۱)، اشرفی و همکاران (۱۳۹۵) و نسرین دوست و عباسیان (۱۳۹۷) مشابه است و همچنان تولید سرانه رابطه مثبت و معنی‌دار با رفاه اقتصادی در استان‌های ایران دارد. با یک درصد افزایش در تولید سرانه، رفاه اقتصادی در همه استان‌های ایران به‌اندازه ۰,۰۹۹ درصد در آینده افزایش خواهد کرد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تغییرات در متغیرهای مؤثر بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران می‌تواند تأثیرات قابل‌توجهی در آینده بر بهبود یا کاهش سطح رفاه داشته باشد. بر اساس نتایج، افزایش یک درصدی در انصاف مالیاتی موجب افزایش ۰,۰۲۶ درصدی رفاه اقتصادی خواهد شد و دولت می‌تواند با اجرای سیاست‌های مالیاتی عادلانه‌تر، این میزان را در استان‌های ایران در آینده بهتر کند. از سوی دیگر، افزایش پیچیدگی مالیاتی به کاهش ۰,۰۲۴ درصدی رفاه اقتصادی منجر می‌شود و به همین خاطر، ساده‌سازی فرآیندهای مالیاتی برای بهبود عملکرد اقتصادی در استان‌های ایران در آینده ضروری است. علاوه بر این، یک درصد افزایش در تورم موجب کاهش ۰,۰۲۶ درصدی رفاه اقتصادی می‌گردد و کنترل تورم باید در آینده اولویت قرار گیرد. همچنین، یک درصد افزایش در اندازه دولت به افزایش ۰,۰۸۳ درصدی رفاه اقتصادی می‌انجامد و بهبود خدمات دولتی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها در آینده به تقویت رفاه جامعه کمک خواهد کرد. نهایتاً، هر یک درصد افزایش در تولید سرانه به ۰,۰۹۹ درصد افزایش در رفاه اقتصادی منجر می‌شود و بدین ترتیب، سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و بهبود کیفیت محصولات و خدمات باید موردتوجه قرار گیرد در آینده وضعیت رفاهی در استان‌های ایران بهبود یابد. به‌طور کلی اگر انصاف مالیاتی، اندازه دولت و تولید سرانه افزایش یابند در آینده رفاه اقتصادی افزوده خواهد شد. درعین‌حال، اگر ایجاد اقدامات مؤثر برای کاهش تورم و پیچیدگی مالیاتی صورت گیرد به دلیل کاهش اثرات منفی مربوط به این دو متغیر، می‌توان به افزایش بیشتر رفاه اقتصادی در آینده امیدوار بود. بر اساس نتایج تحقیق برای بهبود وضعیت رفاهی استان‌های ایران در آینده پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد.

≠ با توجه به اثر منفی پیچیدگی مالیاتی بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران پیشنهاد می‌گردد دولت سیاست‌های مانند ساده‌سازی قوانین مالیاتی کشور، کاهش هزینه جمع‌آوری مالیات، ایجاد نظام جامع و توسعه‌یافته مالیاتی و وضع مالیات بر مجموعه درآمدها را در نظر بگیرد.

≠ با توجه به اثر مثبت انصاف مالیاتی بر رفاه اقتصادی استان‌های ایران پیشنهاد می‌گردد دولت دانش‌مؤدیان و کارشناسان مالیاتی را افزایش بدهد و یا اهل‌خبره در این امور را به خدمت بگیرد، اصلاح نظام مالیاتی و شفافیت و آگاهی‌دهی عمومی مالیاتی را از طریق رسانه‌ها در دستور کار قرار دهد.

≠ و در آخر جهت رفاه بیشتر اقتصادی، دولت تورم را کنترل و برای افزایش اندازه دولت و تولید سرانه سیاست‌های جدی و کاربردی اتخاذ کند.

References:

- Ahmadvand, N., Alizadeh, M., Fitras, M. N., & Delfan, M. (2021). Nonlinear effects of government public spending on social welfare (approach NARDL). *Quarterly Journal of Applied Theories of Economics*, 8(4), 161-200. <https://doi.org/10.22034/econj.2022.47764.2928> [In persian]
- Altejayi, E., Azad Pour, S., and Basiri, B. (2018). The Impact of Tax Complexity on Economic Growth in a Group of Developed Countries. *Tax Research Journal*, 40(88), 43-63. <http://taxjournal.ir/article-1-1589-fa.html> [In persian]
- Amini, Z. al-A., and Attaollahi, H. (2024). Reforming Tax-Centric Policies: A Path Towards Combating Tax Evasion. 13th Iranian Finance and Taxation Conference, 1-31. [In persian]
- Arinze, S. and Odior, E. S. (2023). "Implications of Import tariff changes on household welfare in Nigeria: A CGE model approach. *International Journal of Developing and Emerging Economies*, 11(1), 54-82. (DOI: <https://doi.org/10.37745/ijdee.13/vol11n15482>)
- Ashrafi, Y., Salimi Far, M., Adeli, M. H., and Tavakolian, H. (2018). Investigating the Effect of Government Expenditures on Welfare in Iran: Application of Dynamic Stochastic General Equilibrium Models. *Journal of Research and Policies*, 26(85), 33-82 <http://qjerp.ir/article-1-1940-fa.html> [In persian]
- Baghaani, A., and Hasani, A. (2020). An Examination of the Complexity of Tax Laws in the National Tax System. *Quarterly Journal of Contemporary Legal Thoughts*, 1(1), 24-38. https://www.lthjournal.ir/article_241598.html [In persian]
- Bakhtiari, S., Ranjbar, H., and Ghorbani, S. (2012). A Composite Index of Economic Welfare and Its Measurement for Selected Developing Countries. *Scientific Research Journal, Journal of Economic Growth and Development Research*, 3(9), 41-58. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22285954.1391.3.9.3.7> [In persian]
- Bastani, S. & Waldenström, D. (2018). How Should Capital be taxed? Theory and Evidence from Sweden. IZA Discussion Papers, No. 11475. Institute of Labor Economics (IZA), Bonn. <https://hdl.handle.net/10419/180493>
- Carroll, D. A. (2009). "Diversifying Municipal Government Revenue Structures: Fiscal illusion or instability?". *Public Budgeting & Finance*, 29(1), 27-48. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-5850.2009.00922.x>
- Dolati, M. (2023). A Review of the Efficiency of the Tax System in Iran. *Quarterly Journal of New Research in Management and Accounting*, 6(4), 173-187. <https://civilica.com/doc/1785260> [In persian]

- Emamimibodi, M., Sameti, M., & Sharifi Ranani, H. (2020). The Effect Terms of Productivity, Fiscal and Monetary Policies on Social Welfare in Modeling, and Commitment: Based on Ramsey Problem. *Journal of Economics*, 11(2), 97-126. https://ecoj.sbu.ac.ir/article_100965.html?lang=en [In persian]
- Evans, C., & Tran-Nam, B. (2013). Towards the Development of a Tax System Complexity Index, UNSW Australian School of Business Research Paper, 2013, 1-24. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2216322
- Ghadari, B. (2023). Investigating the Impact of Knowledge-Based Economic Components on Economic Welfare in Iranian Provinces. Master's Thesis, Ahlulbayt International University [In persian]
- Ghaffari Fard, M., Maleki Nasr, H., and Hadegh, S. M. (2021). Examining the Impact of the Composite Index of Knowledge-Based Economy on Unemployment Control in Iranian Provinces. *Research Institute for Policy Science*, 31(1), 91-108. <https://doi.org/10.22034/rahyaft.2021.10593.1180> [In persian]
- Ghaffari Fard, M., Sadeghi Shahdani, M., and Ghadari, A. B. (2024). Examining the Impact of Knowledge-Based Economic Components on Economic Welfare in Iranian Provinces. *Quarterly Journal of Economic Geographic Research*, 5(15), 67-83. <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022962.1148> [In persian]
- Ghaffary Fard, M., Ghavami, S. H., & Saberizadeh, R. (2025). Future research on enhancing labor productivity within the framework of a knowledge-based economy across the expanse of Iran. *Geography and Regional Future Studies*, 2(4), 86-99. <https://doi.org/10.30466/grfs.2025.55663.1072> [In persian]
- Ghasemi, H. (2024). Investigating the Impact of Composite Knowledge-Based Components on the Development of the Tourism Industry in Selected Islamic Countries. Master's Thesis, Ahlulbayt International University. [In persian]
- Hari, H. R., Jalayi, S. A., and Lashkari, M. (2020). Investigating the Impact of Business Cycles on Economic Welfare Index in Iran. *Scientific Quarterly Journal of Economic Researches in Iran*, 25(82), 149-172. <https://doi.org/10.22054/ijer.2020.11913> [In persian]
- Hoseinpour, M., Mousavi, M., & Ghalehtemouri, K. J. (2024). Enhancing urban and regional development for border security in Iran: A futures study of West Azerbaijan province. *Town Reg. Plan.*, 84, 15-28. <http://dx.doi.org/10.38140/trp.v84i.7823>
- Hugo, A. S., Sumaryoto, S., Sugiyanto, S. (2022). The effect of investment on economic growth and human development index and community welfare (case study in Bekasi Regency). *International Journal of Economics, Business and Accounting Research*, 6(1), 195-205. <https://doi.org/10.29040/ijeb.v6i1.4705>
- Karimi, J., and Karimi Patanlar, S. (2020). Modeling the Factors Influencing Tax Evasion in the Iranian Economy Based on a Bayesian Averaging Approach. *Scientific Journal (Quarterly) of Economic Policies and Researches*, 29(100), 105-152. <http://qjerp.ir/article-1-2870-en.html> [In persian]
- Khaki, A. (2011). Estimating Tax Evasion and Its Determinants in the Iranian Economy, Doctoral Thesis, Ministry of Science, Research and Technology - University of Mazandaran, Faculty of Administrative and Economic Sciences. [In persian]
- Khan, R., & Morrissey, O. (2023). Income diversification and household welfare in Uganda 1992-2012. *Journal of Food Policy*, 116, 116-124. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2023.102421>
- Liu, Y., & Feng, H. (2015). Tax structure and corruption: cross-country evidence. *International Center for Public Policy*, 1-27. <https://icepp.gsu.edu/files/2015/03/ispwp1427.pdf>
- Maples, A., Sawyer, A., & Pau, C. (2007). Complexity of New Zealand's tax laws: An empirical study. *Australian Tax Forum*, 22(1), 59-92. <https://www.taxinstitute.com.au/resources/journals/australian-tax-forum/2007/complexity-of-new-zealand-s-tax-laws-an-empirical-study>
- Mousavi, M. N., Ghalehtemouri, K. J., Alizadeh, I. S., Bahramijaf, S., Shamsoddini, A. (2024). The Impact of Urban Governance on Enhancing Resilience in Informal Settlements: A Case Study from Jafarabad, Kermanshah. *Journal of Urban Development and Management*, 3(2), 95-108. <https://doi.org/10.56578/judm030202>
- Mousavi, M. N., Shirazi, S. A., Nasar-u.-Minallah, M., & Bayramzadeh, N. (2025). Introducing the Mousavi Primate City Index for Iran's Urban System assessment. *GEOGRAPHY, ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY*, 18(1), 44-53. <https://doi.org/10.24057/2071-9388-2025-3218>
- Osberg, L. (2014). Index of Economic Well-Being. *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_1403
- Oueslati, W. (2015). Growth and Welfare Effects of Environmental Tax Reform and Public Spending Policy. *Economic Modelling*, 45, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.10.040>
- Priyawan, S. (2023). The influence of government investment, private investment, human capital, and social capital on the public welfare through economic growth in East Java province. *International Journal of Business and Management Invention (IJBM)*, 12(2), 28-38. DOI: 10.35629/8028-12022838
- Raghfar, H., Mousavi, M. H., Afrooz Klardehi, G., & Steel, M. (2016). A Study of Tax Policy Effects on Consumers' Welfare through Overlapping Generation Model. *Quarterly of Iranian National Tax Administration*, 24(31), 31-58. <http://taxjournal.ir/article-1-980-en.html> [In persian]
- Rasoli, M., Saidpour, S., Ghalehtemouri, K. J., Mousavi, M., & Khedmatzadeh, A. (2023). Identification of Optimal Routes in Urban Physical Vulnerable Textures for Emergency Evacuation in Saez City. *AMJ*, 7(1), 205-226. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/259413>
- Richardson, G. (2005). Determinants of tax evasion: A cross-country investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15(2), 150-169. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2006.08.005>

- Sabar Mahani, M., Zeynolzadeh, M., Jalayi Esfand Abadi, & Zayandeh Rudi, M. (1401). Investigating the Shocks of Real Sectors of the Economy on the Economic Welfare Index in Iran. Scientific-Research Quarterly Journal of Social Welfare, 22(87), 105-148. <http://dx.doi.org/10.32598/refahj.22.87.4008.1> [In persian]
- Safari Namivandi, M., Ganjaeian, H., & Mohammadian, K. (2025). Analysis of the role of geomorphology in the economic situation of the border strip (Case study: border strip of Kurdistan province). Geography and Regional Future Studies, 3(1), 1-15. <https://doi.org/10.30466/grfs.2025.55272.1054> [In persian]
- Shahabadi, A., & Azghand, H. (2018). The Impact of Economic Complexity on Social Welfare in Selected Developing Countries. Quarterly Journal of Commerce Research, 23(89), 89-122. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17350794.1397.23.89.4.2> [In persian]
- Shahiki Tash, M. N., Molaei, S., & Dinarzahi, K. (2014). Examining the Relationship Between Economic Growth and the Social Welfare Coefficient in Iran Based on the Bizin Approach. Scientific Research Journal, Researches of Economic Growth and Development, 4(16), 41-52. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22285954.1393.4.16.3.2> [In persian]
- Talebi, Z., and Azazi, M. I. (2016). Investigating the Impact of Taxes on the Economic, Social, and Emotional Welfare of Citizens in Zahedan County, Sistan and Baluchestan Province. Master's thesis, University of Sistan and Baluchestan, Faculty of Management and Accounting. [In persian]
- Zaroki, S., Ahmadi, A., Boushehri, M. and Yadollahi Otahsara, M. (2024). Analysis of the Effect of Globalization on Economic Well-Being in Iran: Emphasizing the Dimensions and Components of Globalization. Journal of Applied Economics Studies in Iran, 13(50), 45-80. <https://doi.org/10.22084/aes.2024.28403.3637> [In persian]
- Zaroki, S., Jafari Samimi, A. and Shirsavar, V. (2023). Analyzing the Impact of Fairness and Tax Complexity on the Poverty Gap in Urban and Rural Areas of Iranian Provinces. Economic Analyses and Development of Iran, 9(24), 121-140. <https://doi.org/10.22051/ieda.2024.45808.1392> [In persian]
- Zarouki, S., Ahmadi, A., Hasanpour Varkolaei, M. and zare Chamazakhti, M. R. (2024). Analysis of the Effect of Public and Private Investment on Economic Well-being in Iran during 5 Decades. Stable Economy Journal, 5(1), 1-27. <https://doi.org/10.22111/sedj.2024.47445.1422> [In persian]
- Zarouki, S., Malatbar Firuzjaji, F., Nasir Nejad Nashli, S., & Noroozi, M. (2024). Analysis of the Effect of Tax Fairness and Complexity on Economic Welfare in Iran. Scientific Journal (Quarterly) of Research and Economic Policies, 31(108), 201-250. <https://qjerp.ir/article-1-3426-fa.html> [In persian]

COPYRIGHTS

© Authors retain the copyright and full publishing rights. This is an open access article under the CC BY-NC license:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Publisher: Urmia University.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی